

N:o 164.

Af herr **A. F. Liljeholm**, *angående inrättande af högre folkskolor i vissa städer m. m.*

Den högre folkskolan leder sitt upphof från åtskilliga vid 1856—1858 års riksdag väckta motioner, i hvilka bland annat yrkades, att, »i den mån ett stigande intresse för folkbildningen föranledde en eller flere kommuner att för saken göra någon uppoffring, staten borde genom understöd befrämja uppkomsten af högre folkskolor».

Rikets Ständer ansågo den väckta frågan »förtjena mycken uppmärksamhet och varmt behjertande» och afläto därför till Kongl. Maj:t en skrifvelse af den 2 mars 1858.

Ändamålet med dessa skolor var — förmäler sagda skrifvelse — i första rummet att »åt arbetsklassen, ej blott de mera förmögnes, utan jemväl de fattigarens barn, hvilka blifvit begåfvade med bättre fattningsförmåga samt visa framstående lärolust, bereda tillfälle att inhemta för framtida sjelfstudier behöfliga förkunskaper, äfvensom att genom goda lärares handledning vinna allmän förståndsutveckling samt sinneslyftning till deltagande i fosterlandets och mensklighetens högre angelägenheter, och detta utan att de genom skolan ryckas utur deras vanliga lefnadsförhållanden.

Lätteligen inses den stora vigten utaf att på detta sätt åt samhället tillgodogöra och behålla kärnfrisk den talrika skara bland det uppväxande släktet, som tydligen af naturen är danad att med det förtroliga kamratskapets öfvertygande och bevekande inflytande verka under lifvet såsom andligt och lekamligt välgörande föredöme bland arbetsklassen, äfvensom att utgöra ett allt mer och mer utveckladt kommunalväsendes säkraste

stöd. Men lika lätt bör äfven inses, att för detta ändamål erfordras undervisningsanstalter, inrättade med hänsigt till det särskilda syftemålet. Har man gjort sig reda för detta, så torde det vara klart, att de allmänna läroverken, oakadt utvecklingen af deras reallinier, icke kunna motsvara här ifrågavarande skolors bestämmeelse.

De i städerna belägna högre skolorna äro tillgängliga endast för de förmögnares och de närmast boende mindre bemedlades barn; de vanor, behof och anspråk, som der förvärfvas, äro föga egnade för en lärjunge, utgången ur och ämnad att fortfarande tillhöra den arbetande klassen; läseterminernas långvarighet medgifver icke de för kroppsarbetsöfningen behöfliga afbrott, som vid en högre folkskola måste beredas; i följd deraf, att undervisningen här måste afse en plan, fullföljd genom skolans öfre klasser, öfverhopas lärjungarne med en mångartad kunskap, hvartill de talrika begynnelsetrådarne icke kunna mer än hastigt upptagas för att gagnlöst åter släppas på den kortare tid, som den blifvande arbetaren bör uteslutande sysselsätta sig med boken; och slutligen är undervisnings-sättet icke sådant, som, enligt hvad förut är antydt, synes böra iakttagas i folkskolan.»

Rigtigheten af de anförda skälen torde svårligen kunna bestridas. Den högre folkskolan skulle, hoppades man, kraftigt bidraga till spridande af en sund och praktisk kunskapsbildning bland de kroppsarbetande klasserna, och derigenom skulle dessa allt mer mogna för deltagandet i »fosterlandets och mensklighetens högre angelägenheter». Genom den nya skolan ville man fostra ynglingar, hvilka i sin kommande verksamhet skulle blifva »välgörande föredömen» för dem, som hörde till arbetsklassen, samt »säkra stöd för ett allt mer och mer utveckladt kommunalväsen». Slutligen ville man genom den nya anordningen göra det möjligt för allmogens barn att förskaffa sig allmän medborgerlig bildning, utan att dess förvärfvande droge dem bort från fädernas yrken och lefnadsvanor, hvilket kunde befaras, om de allmänna läroverken måste anlitas.

Men oakadt man byggde sina beräkningar och förhoppningar på den sanningen, att kunskap är magt, gingo de icke i fullbordan under den närmaste framtiden. De högre folkskolorna mottogos kyligt af allmogen, för hvilken de ursprungligen voro afsedda, och än i dag föra de ett tynande lif.

Anledningarna dertill, att den nya skolformen icke lyckats tillvinna sig allmännare förtroende och framgång, äro flera. Jag vill här endast fästa uppmärksamheten på några.

Tiden var ännu icke mogen för de tankar, hvarpå inrättandet af den högre folkskolan hvilade. Folkskolan hade ej verkat tillräckligt länge, för att insigten om en sann upplysnings vigt och betydelse skulle hafva hunnit genomtränga folkmedvetandet och dymedelst omdana ett helt folks åskådnings- och tänkesätt. Syftet med den högre folkskolan var obestriddigen godt, men målet stod ej klart vare sig för den stora allmänheten eller för vederbörande myndigheter. Så blef hon t. ex. på åtskilliga ställen rätt och slätt en förberedande skola till de allmänna läroverken; på andra åter förberedde hon för något visst yrke, t. ex. sjömansyrket. Bestämmelsen, att för inträde i högre folkskola skulle fordras att »innehafva de kunskaper, hvilka i den egentliga folkskolan meddelas», åsidosattes. Derigenom blef denna skola en konkurrent till folkskolan i stället för en öfverbyggnad på densamma, hvartill hon ursprungligen var ämnad. En brist ligger äfven deri, att den högre folkskolans verksamhet varit begränsad till landsbygden.

Att ifrågavarande skola, sådan hon hittills varit anordnad, icke lyckats förvärfva sig allmänhetens förtroende, framgår bäst deraf, att för närvarande endast 12 dylika skolor finnas i hela landet med sammanlagdt omkring 280 lärjungar, medan det i folk- och småskolorna undervisas 700,000 lärjungar.

Hvad undervisningen i högre folkskolan angår, behöfver endast påpekas, att år 1890, då skolornas antal var 11, helsolära förekom blott i 1 skola, svensk stats- och kommunalkunskap blott i 4, linearritning i 2, bokhålleri i 4, gymnastik blott i 5, tyska i 2 och engelska i 1 skola.

Här gäller således att råda bot för påtagliga brister. Hvad Riksdagen har att göra för undanrödjande af omförmälda missförhållanden och väckande af intresse för ifrågavarande skola, torde vara att gifva sitt erkännande och understöd äfven åt högre folkskolor i städerna, men på samma gång i skrifvelse till Kongl. Maj:t begära vissa ändringar i nu för högre folkskolan gällande bestämmelser. För de stadssamhällen, som i följd af 1890 års Riksdags beslut fått eller få sina undervisningsanstalter indragna, skulle denna skolform, praktiskt anordnad, blifva en ersättning. Men som det nu är stältdt, låter detta sig icke göra. Härför behöfves en ändring i kongl. kungörelsen den 16 juni 1875 angående anslag till högre folkskolor. I denna kungörelse definieras nämnda skola som en sådan, hvilken inrättas »för en eller gemensamt för flera församlingar på landet». Men dylika skolor äro behöfliga äfven i städerna. De ynglingar, som vilja egnas åt den mera omfattande handelsverksamheten och den högre

industrien, kunna inhemta därför erforderliga insigter och färdigheter i de allmänna läroverken och de högre fackskolorna. Men hvar skall det stora flertalet af ynglingar, som vilja egna sig åt handtverket, den mindre omfattande handeln och industrien, få lämplig förbildning? Att det allmänna läroverkets lägre klasser, hvilka af en stor del anlitas, och hvarigenom staten förorsakas betydliga utgifter, icke mäga gifva dem en för det praktiska lifvets värf afpassad bildning, torde vara klart. Den mängd af barn, som nu, efter inhemtande af den egentliga folkskolans lärokurs, genomgå en eller annan af elementarläroverkens lägsta klasser, der deras tid hufvudsakligen upptages med att å nyo genomgå hvad som redan inhemtats — ett litet pensum i tyska språket undantaget — skulle i en tidsenligt organiserad högre folkskola få en för det praktiska lifvets behof särskildt lämpad bildning. Inrättades dylika skolor, der de af behovet påkallades, skulle ej så många af folkskolans lärjungar som nu frestas att träda in på det offentliga läroverkets långa studiebanan, utan tidigare utgå i lifvets värf, hvarigenom tillströmningen till elementarläroverken skulle minskas, utan skada för landets högre bildning, men till stort gagn för dess näringslif. Den vetenskapliga banan stode lika öppen som förr för de större anlagen, men det gäfves intet talande skäl för dem, hvilka genom fallenhet och förmåga hänvisas till en annan verksamhet, att inträda på den s. k. lärda banan för att der taga några mödosamma, gagnlösa fjät.

Härtill kommer, att förtroendet till folkskolan år efter år blir allt allmännare, så att hon på många ställen är på god väg att blifva den enda skola, i hvilken handtverkaren, den mindre handlanden och den lägre tjänstemannen m. fl. sätta sina barn. Flertalet af dessa barn komma att egna sig åt just sådana näringslifvets områden, som här äro i fråga. Men för att kunna göra det med hopp om framgång, och för att vår konstfärdighet och arbetsduglighet må stå i jemnhöjd med andra nationers, behöfva de inhemta mera, än den egentliga folkskolan kan meddela. Men hvar?

Folkskolestadgans bestämmelser angående högre folkskolans organisation äro ytterst fragmentariska, och undervisningsplan saknas helt och hållet, hvadan några antydningar om de grundsatser, som enligt mitt förmenande borde följas vid ifrågavarande skola, här nedan skola gifvas. Härvid får dock ej förbises, att olika orters förhållanden ställa på en dylik skola skilda fordringar, hvarför ett visst mått af frihet bör lemnas skolstyrelserna att derefter ordna dessa skolors läroämnen och kurser.

De läroämnen, hvori undervisning skulle meddelas, äro: kristendoms-kunskap, modersmål, räkning, geometri, historia, geografi, naturkunnighet, bokföring, teckning, sång, gymnastik, slöjd och trädgårdsskötsel (i skolor på landet). I den högre folkskolan i städerna borde ett främmande språk — tyska eller engelska — vara obligatoriskt.

Framstående folkskolelärare och folkskolelärarinnor borde anställas som lärare vid denna skola. För den skull borde ett folkskolelärare- och ett folkskolelärarinneseminarium utvidgas så, att de kunde gifva de lärare och lärarinnor, som ville förvärfva behörighet att vinna anställning vid den högre folkskolan, dertill erforderlig utbildning.

Att en öfverbyggnad på folkskolan är af behovet påkallad, anser jag till fullo ådagalagdt. Efter mitt förmenande ega vi i den högre folkskolan en historisk grund, på hvilken denna öfverbyggnad skulle enligt följande hufvudgrunder kunna åstadkommas:

1. Högre folkskolans uppgift bör vara att på grundvalen af den vanliga folkskolebildningen meddela en fortsatt undervisning, afpassad för det praktiska lifvets behof och särskildt lämpad för dem, som vid 14—15 års ålder lemna skolan för att öfvergå till yrken och näringar.

2. Högre folkskolan bör vara tillgänglig för så väl gossar som flickor.

3. Högre folkskolans lärokurs bör vara två eller treårig och som vilkor för inträde bör fordras att hafva inhemtat det kunskapsmått, som i en väl ordnad folkskola kan bibringas.

4. I högre folkskola bör undervisningen meddelas i följande läroämnen: kristendoms-kunskap, modersmål, räkning, geometri, historia, geografi, naturkunnighet, bokföring, teckning, sång, gymnastik, trädgårdsskötsel (i skolor på landet) och slöjd. I högre folkskolan i städerna borde ett främmande språk — tyska eller engelska — vara obligatoriskt.

5. Högre folkskola bör kunna upprättas på sådana orter (så väl i stad som på land), der behovet af en dylik undervisningsanstalt gör sig gällande och vederbörande kommun eller kommuner vilja åtaga sig de dermed förbundna kostnaderna.

6. Kostnaderna för högre folkskolan böra bestridas dels af staten, dels af kommunen efter samma grunder, som gälla för nuvarande högre folkskolan.

7. Folkskolelärare och folkskolelärarinnor, som styrkt sig ega för undervisning i högre folkskolan erforderliga kunskaper och färdigheter, böra vid densamma kunna vinna anställning.

Med stöd af det anförda tillåter jag mig vördsamt hemställa:

1:o) att Riksdagen ville medgifva, att högre folkskola äfven finge, med åtnjutande af samma statsunderstöd, som nu är tillerkänt dylik skola på landet, upprättas i stad, der behovet af dylik undervisningsanstalt gör sig gällande och vederbörande kommun vill åtaga sig de dermed förbundna kostnaderna; och

2:o) att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t tacktes *dels* vidtaga de ändringar uti nu för högre folkskolan gällande förordning, hvilka erfordras för att bringa den i hufvudsaklig öfverensstämmelse med ofvan angifna grunder, *dels* låta utarbeta läroplan till ledning för undervisningen i sagda skola; samt

3:o) att Riksdagen måtte till bestridande af kostnaden för dessa arbeten bevilja ett anslag af fyra tusen kronor.

Stockholm den 28 januari 1893.

A. F. Liljeholm.